

Bácsi Enikő
A kérések megformálása középmagyar kori levelekben

A kérések történetiségben zajló vizsgálatokor elsősorban történeti szociopragmatikai szempontú beszédaktus-vizsgálatok születnek, amelyek a kérések fő cselekményét sorolják be a Blum-Kulka, House és Kasper szerzőhármás által létrehozott kilenc kategóriából álló osztályozásba, amely csoportosítás a kéréseket a legdirektebbtől a legközvetettebbig haladva írja le (Blum-Kulka–House–Kasper 1989). A 17. és 18. századi angol történeti szövegeket elemezve Culpeper és Archer (2008) a mai angol kérési módokhoz képest eltérést fedeztek fel, ugyanis a legdirektebb stratégia, leginkább a felszólító mód uralkodott az írásokban, szemben a mai angolban gyakori indirekt kérési fajttal. Ugyanígy a direktebb kategóriák dominanciájáról írt a korábbi angol kultúrában Kohlen is tanulmányában (Kohlen 2008). A közvetlen stratégiák meghatározó jelenléte volt kimutatható a 16–18. századi magyar történeti levelek kapcsán is (Bácsi 2015, 2019a, 2019b; Krepsz 2015), elmentében a mai magyarban a direkt stratégiák mellett gyakori indirekt kérési formával (Szili 2002).

Ez a kilenc stratégiát tartalmazó osztályozás elsősorban pragmatikai szempontból közelíti meg a kéréseket, kisebb arányban épít a modell a grammatikai felfogás bevonására (vö. Blum-Kulka–House–Kasper 1989). Jelen alkalommal előadásomban a grammatikai szemléletmód érvényesítésére koncentrálni elemeztem 16–18. századi levelekben szereplő kéréseket, felhasználva korábbi tapasztalataimat is, melyeket a kérés beszédaktusának történeti szociopragmatikai vizsgálata során, a Blum-Kulka, House és Kasper kategorizációt alkalmazva szereztem. Előadásomban bemutatom, hogy ebben az időszakban nyelvileg hogyan formálták meg kéréseiket a levélírók, mindehhez pedig a létrehozásukra alkalmazott igemódot és igeidőt figyelem meg.

A nyelvtörténeti vizsgálathoz a Történeti magánéleti korpuszt hívtam segítségül (<http://tmk.nyttud.hu/>), hiszen ez az annotált és morfológiailag elemzett adatbázis az ó- és középmagyar kor magánéleti nyelvi regiszteréhez legközelebb álló műfajokat tartalmazza, 1772 előtti magánlevelekből és peres eljárások jegyzőkönyveiből épül fel (Dömötör–Gugán–Novák–Varga 2017). Kutatásom alapját jelen alkalommal a korpuszban található középmagyar kori misszilisek jelentették.

Nem meglepő, hogy a vizsgált anyagban a felszólító móddal megalkotott jelen idejű kérések dominálnak, hiszen korábbi kutatások is, amelyek a Blum-Kulka, House és Kasper-féle osztályozás alapján sorolták be a kéréseket, a legdirektebb stratégiának a jelenlétét állapították meg. Ezt a kategóriát pedig legtöbbször felszólító móddal hozták létre a kérő felek (vö. Bácsi 2015, 2019a, 2019b; Krepsz 2015). Ezt erősíti Koós Eszter (2008) eredménye is, aki bár középmagyar boszorkányperekben lévő kéréseket vizsgált grammatikai szempontból, megállapította, hogy legnagyobb arányban felszólító móddal alkották meg kéréseiket a perekben résztvevők. Hegedűs Attila (2017) elemzésében is fontos szerepet játszott a felszólító mód alkalmazása a kéréseknél. Figyelemre méltó a feltételes móddal létrehozott jelen idejű kérések meghatározó volta is, habár már a kilenckategóriás felosztásában a kéréseknek, továbbá Terbe Erika írásában (2013) is az udvarias kérésnek egyik ismertetője volt a történetiségben ez a fajta megformálási mód. A kijelentő módú jelen idejű kérésekre kevésbé számíthatunk, mégis feltűnik a korpusz leveleit vizsgálva. Előadásomban a kutatáshoz kötődő pontos adatokat, valamint további eredményeimet mutatom be.

Az absztraktban hivatkozott irodalom:

Bácsi Enikő 2015. A kérési szándék megjelenítési módjainak vizsgálata egy 16. század második felében folytatott házastársi levelezésben. In: P. Kocsis Réka – Szentgyörgyi Rudolf szerk., *Anyanyelvünk évszázadai* 1. ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék. Budapest. 75–89.

- Bácsi Enikő 2019a. Variációk a kérésre 17–18. századi levelekben. In: Imreh Réka – Kresztyankó Annamária – Németh Dániel szerk., *Félúton* 13. ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola. Budapest. Megjelenés előtt.
- Bácsi Enikő 2019b. Peregrinuslevelekben szereplő kérések nyelvi megformáltsága. In: Forgács Tamás – Németh Miklós – Sinkovics Balázs szerk., *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei* X. SZTE BTK Magyar Nyelvészeti Tanszék. Szeged. Megjelenés előtt.
- Blum-Kulka, Shoshana – House, Juliane – Kasper, Gabriele eds. 1989. *Cross-cultural pragmatics: requests and apologies*. Ablex Publishing Corporation. Norwood.
- Culpeper, Jonathan – Archer, Dawn 2008. Requests and directness in Early Modern English trial proceedings and play texts, 1640–1760. In: Jucker, Andreas H. – Taavitsainen, Irma eds., *Speech Acts in the History of English*. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam/Philadelphia. 45–84.
- Dömötör Adrienne – Gugán Katalin – Novák Attila – Varga Mónika 2017. Kiútkeresés a morfológiai labirintusból – korpuszépítés ó- és középmagyar kori magánéleti szövegekből. *Nyelvtudományi Közlemények* 113: 85–110.
- Hegedűs Attila 2017. Adalék a kérés pragmatikájához – egy 16. századi magánlevél kapcsán. *Jelentés és Nyelvhasználat* 4: 27–33.
- Kohnen, Thomas 2008. Directives in Old English: Beyond politeness? In: Jucker, Andreas H. – Taavitsainen, Irma eds., *Speech Acts in the History of English*. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam/Philadelphia. 27–44.
- Koós Eszter 2008. A kérés beszédaktusa boszorkánypereinkben. In: Kozma Judit – Lisznyai-Mindák Cecília – Ludányi Zsófia szerk., *Félúton* 4. ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola. Budapest. 1–13.
- Krepsz Valéria 2015. A kérés beszédaktusa középmagyar kori főnemesek és közrendűek levelezésében. *Magyar Nyelv* 111: 162–173.
- Szili Katalin 2002. A kérés pragmatikája a magyar nyelvben. *Magyar Nyelvőr* 126: 12–30.
- Terbe Erika 2013. Adalékok a feltételes mód középmagyar kori használatához. In: Forgács Tamás – Németh Miklós – Sinkovics Balázs szerk., *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei* VII. SZTE BTK Magyar Nyelvészeti Tanszék. Szeged. 169–178.
- Történeti magánéleti korpusz: <http://tmk.nytud.hu/>.